Gintautas Zabiela

ŠEIMYNIŠKĖLIU PILIAKALNIO IR PAPĖDĖS GYVENVIETĖS TYRINĖJIMAI

1990 MA LII pradėjo sistemingus Šeimyniškėlių piliakalnio (Anykščių raj., Anykščių apyl.) ir jos aplinkos tyrinėjimus.

Šeimyniškėlių piliakalnis, esantis 3 km į šiaurės rytus nuo Anykščių miesto centro, 150m į šiaurės vakarus nuo Anykščių-Rokiškio plento, žinomas nuo XXa. trečiojo dešimtmečio. Tuomet, Šeimyniškėlių kaimui išsiskirsčius į vienkiemius, ant piliakalnio buvo iškirstas miškas, o patį piliakalnį pradėta arti. Ariant nuskleisti pylimai, smarkiai suardytas kultūrinis sluoksnis, kuriame buvo randama apdegusių akmenų, puodų šukių. Apie 1938m. piliakalnyje išartas Lietuviškų sidabrinių, pusapvalės lazdelės formos ilgųjų lobis, kurį sudarė keli lydiniai. Pokario metais nustojus pyliakalnį arti, jis palengva užžėlė menkaverčiais medžiais ir krūmais.

Šeimyniškėlių piliakalnis įrengtas aukštumos kyšulio, kurio pietine pašlaite teka Volupis, šiaurine-Vorelis, vidurinėje dalyje. Aikštelė trapecijos formos, pailga pietryčių-šiaurės vakarų kryptimi, 80m ilgio, 40m pločio pietrytiniame gale ir 25m pločio šiaurės vakaruose. Pastarajame aikštelės pakraštyje supiltas 2m aukščio pylimas, už kurio iškastas 35m pločio viršuje, 60m ilgio ir 7m gylio griovys. Už šio griovio esančiame trikampiame aukštumos kyšulyje įrengtas pirmas papilys (ATL 1988 ir 1989m. V.1990.P.205). Jo pietinėje papėdėje Volupis užtvenktas 20m ilgio, iki 3m aukščio dabar jau perkastu pylimu. Pietrytiniame aikštelės gale supiltas 4m aukščio pylimas, už kurio iškastas 80m ilgio, 35m pločio viršuje ir 6 m gylio griovys. Už šio griovio yra antras papilys, kuriame šiuo

1,2-2 plieniniai arbaletiniai strėlių antgaliai
3- žalvarinė pinta apyrankė platėjančiais galais
4-žalvarinis žiedas pintu priekiu

metu yra kolektyviniai sodai. Šis papilys irgi trapecijos formos, pailgas šiaurės vakarų-pietryčių kryptimi, 100x90m dydžio, plokščiu viršumi. Jo pietrytiniame pakraštyje galėjęs būti nedidelis pylimėlis. Dabartiniu metu antras papilys nuo likusios aukštumos dalies atskirtas apie 20m pločio, 1,5m gylio įduba - tai greičiausiai buvusio griovio vieta. Gerai išlikusi senojo kelio į piliakalnį vieta. Vorelio dešniajame krante jį žymi 16m ilgio, iki 3m aukščio pylimas, o piliakalnio šiaurės vakariniame šlaite matyti iki 1m aukščio kelio sankasa. Piliakalnio šlaitai statūs, iki 15m aukščio.

Į pietvakarius nuo Šeimyniškėlių piliakalnio, Volupio kairiojo kranto smėlėtoje, dabar pušimis apaugusioje aukštumoje, apie 2ha plote, yra piliakalnio papėdės gyvenvietė.

Per du tyrinėjimo sezonus piliakalnyje ištirtas 200m^2 dydžio plotas, papėdės gyvenvietėje – 110m^2, žvalgant piliakalnio aplinką, iškastas 21 šurfas.

Piliakalnyje tyrinėtas pietinis aikštelės pakraštys ties pylimu. Nesuardyto kultūrinio sluoksnio storis aikštelės pakraščiuose siekia iki 15cm, o jos vidurio link kultūrinis sluoksnis išvis neišlikęs. Nustatyta, kad piliakalnis buvo įrengtas iki tol negyvenamoje vietoje. Virš įžemio-gelsvo smėlio gerai išsiskiria iki 20cm storio gelsvai pilkas priesmėlio sluoksnis, žymintis buvusį pirminį žemės paviršių. Vietomis jame pastebėta smulkių angliukų-matyt, prieš pilies statybą paviršius buvo išdegintas. Antrajame plote rastas suanglėjęs 20cm skersmens medžio kelmas bei sudūlėjusių kelmų pėdsakai. Aikštelės pakraščiai sustiprinti, pylimas suplūktas iš raudono molio. Tyrinėtame plote aptiktas iki 30cm storio švarus šio molio sluoksnis. Pilkas kultūrinis sluoksnis vienalytis, su gausiais molio, tinko gabalais. Didžiausias jų siekė 20x12x8cm dydžio, vyrauja

vidutiniai 1-3cm^3 gabalėliai. Nesuardytame kultūriniame sluoksnyje rasti visi negausūs radiniai: du geležiniai arbaletiniai strėlių antgaliai, geležinis įtveriamasis peilis, kito peilio žalvariu kaustytos kriaunos, geležinis keturkampis strypelis suplota viršūne (statybinė detalė), žalvarinė iš 4 dvigubų vielų pinta apyrankė platėjančiais apvaliais galais, žalvarinis žiedas pintu priekiu, žalvarinis keturkampis skardinis apkalas, 56 žiestų puodų šukės, 285 gyvulių kaulai.

Keramika daugiausia pilkos arba pilkai rudos spalvos, su gausiomis iki 3mm skersmens akmenukų priemaišomis, 7-9mm storio sienelėmis. 39% keramikos ornamentuota, daugiausia 2-4mm skersmens keturkampiais įspaudėliais (72,7% visų ornamentuotų šukių). Sprendžiant iš nesmarkiai į išorę atlenktų puodų pakraštėlių (30% visų šukių), puodų angų skersmuo buvo nuo 10 iki 20cm, tačiau vyravo puodai su 1 l-14cm skersmens angomis. Dugnų skersmuo 8-1 lcm (10,7% visos keramikos). Iš retesnių šukių rastas pakraštėlis su įkypomis linijomis puoštu voleliu petelių srityje bei dugno fragmentas su ženklu - dviem iškiliomis linijomis.

Iš statybos liekanų ryškesnės stulpavietės ir akmenų grindiniai. Įžemyje užfiksuota 21 stulpavietė. Jos 40-50cm skersmens, iki lm gylio plokščiais dugnais. 5 stulpavietės dvigubos, prie 7 rasti akmenys. Geriausiai išlikusi akmenimis apkrauta 6-oji stulpavietė, turėjo 48cm aukščio, iki 52x50x29cm dydžio akmenų vainiką. Stulpavietės, rastos vidinėje buvusių gynybinių sienų pusėje, greičiausiai liudija apie čia buvusias gynybinių galerijų atramas.

Akmenų grindiniai Šeimyniškėlių piliakalniui nėra būdingi, labai suardyti arimų metu. Rasta 2,6x1,8m dydžio XXa. piliakalnio savininko iškasta duobė, į kurią sumesta dalis arti kliudžiusių akmenų. Akmenų (iš viso apie 300 vnt.) dydis siekia nuo 7x8x5cm iki 53x35x30cm. Išlikę nesuardyti nedideli grindinių fragmentai sudėti iš vidutinio dydžio (iki 32x25x13cm) akmenų.

Papėdės gyvenvietės kultūriniai sluoksniai išlikę po

smėlio kopomis, supustytomis per du kartus. Ankstyviausi žmonių gyvenimo pėdsakai aptikti gyvenvietės šiaurinėje dalyje, pirmajame tyrinėtame plote. Čia iki 25cm storio kultūrinio sluoksnio apatinėje dalyje rasta silpnai brūkšniuotos keramikos. Šukės 8-10mm storio, su labai gausiomis akmenukų priemaišomis masėje. Šią keramiką galima datuoti II-I tūkst. pr.Kr. riba. Gyvenvietės kultūrinis sluoksnis yra iš piliakalnio gyvavimo laikų. Apie tai liudija surasta žiesta keramika, identiška aptiktai piliakalnyje. Rastas ovalo formos, 140x90cm dydžio iki 30cm gylio, užpildytas pilkai gelsvu peleningu smėliu židinys, kuriame aptiktas akmeninis keturkampis, smarkiai naudotas galąstuvas su nulaužtu galu. Gyvenvietės kultūriniame sluoksnyje daug labai smulkių molio tinko gabaliukų, įžemyje pastebėta nemažai degėsiais užpildytų duobių ir 9-15 cm skersmens, iki 25cm gylio pagrinde smailiadugnių stulpaviečių, likusių greičiausiai nuo tvorų.

Šeimyniškėlių archeologijos paminklų kompleksas egzistavo gana trumpai, per šį laikotarpį nespėjo susidaryti storesni kultūriniai sluoksniai. Visa surinkta medžiaga datuojama XIIIa. Istoriniai, archeologiniai ir kalbiniai duomenys leidžia spėti Šeimyniškėlių piliakalnyje stovėjus Mindaugo pilį Vorutą.

Gintautas Zabiela

LIŪDIŠKIŲ PILIAKALNIS IR PAPĖDĖS GYVENVIETĖ

Iki paskutinio laiko Liūdiškių piliakalniu buvo laikoma kalva, kurioje 1953 m. palaidotas J.Biliūnas. 1990 m. surastas tikrasis Liūdiškių piliakalnis, esantis 800 m į pietryčius nuo J.Biliūno kapo, 50 m į pietvakarius nuo Anykščių-Molėtų plento, Girelės miške, Aruodų vietovėje. Piliakalnis įrengtas kalvų masyvo aukščiausioje dalyje, nedidelėje atskiroje kalvoje, kurią iš pietinės pusės skalauja upelis. Aikštelė